

IX. PÜSPÖKI JELENTÉS

1930. november 22.

Ravasz László és Horthy Miklós kormányzó találkozása a kelenföldi református templom felszentelése alkalmával – „...november 16-án a kelenföldi új templom felszentelését végeztem el.”

Nagyméltóságú Gróf, Főgondnok Úr!
Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés!

Nagy alkalmak

Hadd kezdjem püspöki jelentésemet mindenekelőtt azokkal a nagy emlékekkel, amelyeket az 1930-ik esztendő hajója hozott. Ezek között első helyen áll a Főméltóságú Kormányzó Úr országglásának tizedik évfordulója. Elnöktársam Ő Excellenciájának lendületes megemlékezése kapcsán egyházkerületünk hódolatát az ő magas személye iránt méltóképen kifejezte.

A másik nagy emlék az egyetemes protestantizmus egészét érdekli, s mint az egésznek egyik részét érdekel minket. Az idén volt négyszáz esztendeje az ágostai hitvallás ünnepélyes felolvasásának. Ez volt a protestantizmus első hitvallása, Melancthon Fülöp műve. Célja az, hogy a katolicizmus és a protestantizmus közötti különbségét a lehető legkisebbre szorítsa, ugyanakkor pedig a reformáció balszárnyával Zwingliékkel és a sákramentáriusokkal szemben minél élesebben állást foglaljon. Nem csak teológiai munka, hanem nagyfontosságú politikai és diplomáciai mestermű is. Nem csoda, ha bizonyos változtatásokat és magyarázatokat megtűrt, úgy hogy a református irányzathoz közeledő formáját, az ú. n. Variata-t maga Kálvin is aláírta. Bár a legfontosabb lutheránus confessio¹, s ma már mondhatjuk hogy a leglutheránusabb confessio is, mégis mint az evangéliomi keresztyénségnek első egyetemes bizonyágtétele a mi szellemi életünkben is érezteti a maga történelmi hatását, mint ahogy a folyó magával viszi annak a talajnak ízét és színét, melyen forrása áthaladt.

Harmadik nagy alkalom az volt, hogy a külsősomogyi egyházmegye az idén ünnepelte Dunamellékhez való tartozásának 300-ik évfordulóját. Külsősomogy ma épen olyan dunamelléki már, mint akár Baranya, pedig Baranya előbb volt, mint Dunamellék. Épen ezért drága alkalom volt ez az évforduló egész egyházkerületünknek arra, hogy a maga történelmi egységének és lelki közösségének, alapvető tényét még egyszer átélje és jelentésével újra meggazdagodjék.

Személyi ügyek

Az elmúlt év folyamán új emberek állottak Isten országa építésébe egy-egy olyan őrhelyen, amelynek fontossága közlelről érdekel minket. Hadd említsem ezek között első helyen a Tiszántúli Egyházkerület új főgondnokának, gróf *Degenfeld-Schomburg Pál* úrnak a nevét. Kiváló ősök kötelező példáját, csendes és szívós egyéniségének minden rokonszenves vonását és tehetségét állítja oda e nagy szolgálatra. Beiktatási ünnepén egyházkerületünk illusztris küldöttséggel vett részt, de méltó dolog, hogy jegyzőkönyvében is üdvözölje az új vezért. A kis Dunáninneri evangélikus egyházkerület a *Lándori Kéler Zoltán* elhunytával megüresedett felügyelői székbe *Sztranyavszky Sándor* belügyminiszteri államtitkár urat választotta meg és hivatalába be is iktatta 1930. október 16-án, mindnyájunk őszinte áldáskívánásai között. Reménységgel és rokonszenvvel köszöntjük fontos szolgálatában az új felügyelőt, akinek akarata acél, de érzése forró, mint az olvadt balzsam. – Egyházkerületünk vezérkarába két új név jegyeztetett be. Ez a két név csak abban a hivatalos minőségben új, melyben most róluk szó esik; munkában, szolgálatban régi ismerősök. Az egyik dr. *Imre Sándor* egyetemi tanár, akit a kerület majdnem egyhangú bizalma a világi tanácsbírói székbe ültetett; a másik *Muraközy Gyula* kecskeméti lelkész, aki ugyancsak egyhangú bizalommal lelkészi aljegyzővé hivatott el. Legyen áldott bejövételük!

Az idő múlása határkövek elé állít és alkalmat ad arra, hogy barátainkról megemlékezzünk. Így em-

¹ hitvallás

lékezünk meg dr. *Révész Kálmán* tiszáninenni püspök úrról 70-ik életévének határvövényél. Bár testben még mindig próbáltatik, de bölcs és gazdag lelke változatlan fényvel sugárzik. Kívánjunk neki szép és boldog öregséget és biztossítsuk mindnyájunk legmélyebb tisztelete és szeretete felől. Nagykőrös meleg szívvel ünnepelte lelkipásztorának 25 éves szolgálatát, a somogyi és a solti egyházmegye pedig hálával és szeretettel köszöntötte esperesét *Vincze Eleket* és *Kerecsényi Zoltánt* esperesi szolgálatuk tíz éves határvövényél. Jókívánságukhoz csatoljuk az egyházkerület köszöntését és áldáskívánásait.

Meg kell emlékezmem néhány kitüntetésről, amely egyházkerületünkhöz közelálló férfiakat ért, s a mi örömrünk és Isten előtt való dicsekedésünket öregbítette. *Szabó Aladár* budapesti lelkész áldott szolgálatának jelentős határvövényél az ébredő magyar református egyházi élet figyelmének és örvendező érzéseinek ünnepeltje lön. Kívülről jövő fényt vetett ez ünneplésre az, hogy a Kormányzó Úr a kormányfőtanácsosi méltóságot adományozta az ünnepeletnek. – Dr. *Sebestyén Jenő* teológiai igazgatót az a kitüntetés érte, hogy az amsterdami egyetem, félszázados jubileuma alkalmával, kevés és kiváló férfiak között, tiszteletbeli doktorává kreálta. A németalföldi szigorú református egyház, s a mögötte álló teológiai és szellemi irányzat, mint a folyton tartó reformációnak egyik lüktető és erős bizonyossága, nem találhatott Magyarországon olyan embert, aki ezt a díszet jobban megérdemelte volna, mint *Sebestyén Jenő*, a kálvinista ébredés előharcosa. Kedves alkalom benső rokonszenvünk nyilvánítására az a körülmény, hogy *Petri Pál* tanácsbíránk, közoktatásügyi államtitkár, azért a nagy munkáért, amelyet az ország kulturális újjászervezésében minisztere oldalán végzett, a legmagasabb tisztviselői kitüntetésben részesült: a kormányzó úr a II. fizetési osztály jellegét adományozta neki. Őt olyan szálak fűzik a Dunamelléki Egyházkerülethez, amelyeket a halál sem szakíthat el, mert a lelki szülőföldnek a szálai ezek. Még ezeknél is erősebb szál azonban az alkotó férfimunkának az a kapcsolata, amely hozzánk köti. Egész egyházkerületünk érzi ezt az örömet és egész egyházkerületünk nevében kívánom további szolgálataira Istennek áldását. Gróf Teleki Tibor neve a következő név, mellyel ezt a fénylő sorozatot méltón bezárom. A magyar érdemkereszt I. osztálya ékesíti az ő hű, lelkes kebelét, amelyben örökletes hely jutott a magyar református egyház minden nemes eszméi és igaz ügye számára, cserében azért, hogy őt és nemzetségét ez az egyház mindig szívében hordozta.

Halottak

November 4-én temettük el az Akadémia csarnokából *Szabolcska Mihályt*. *Tompa Mihály*, *Szász Károly*, *Baksay Sándor* mellett a negyedik református pap, aki mint költő, egy ország tiszteletét és háláját bírja. Irodalomtörténeti helyét és értékét a szaktudósok, még inkább millió magyar olvasója, leginkább a jövőndő állapítja meg. Mi elmondhatjuk azt, hogy a református papi palástnak kevés ember szerzett akkora becsületet, mint ő. Mint költő és pap nem volt szellemi amphibium². Ugyanaz a lélek beszélt belőle a szószéken, amelyik a lantot pengetve énekelt, ugyanaz az ember volt a közéletben, aki otthon, a családjában. Ez a lélek magyar volt, tiszta volt, hű volt és hívő volt. Élete, a maga egészében, bizonyosságtétel az evangéliom igazsága és a magyar református papi élet történelmi hivatása mellett. Életpatakja a mi egyházkerületünkből indult el és itt tűnt a föld alá, mint a CXXVI. zsoltár búvó patakja, jelezvén azt az ígéretet is: akik könnyhullatással vetnek, vigadozással aratnak majd. A magyar református tanügynek nagy vesztesége *Dóczi Imre* tiszántúli középiskolai felügyelőnek elhunya. Kőrösi tanár volt valaha s így is számot tartottunk rá, de egyénisége és hatása nagyobb volt, hogy sem egy kerület határa közé lehetne szorítani. Szakismeret, puritán erkölcs, rendtartó erély adták értékes vonásait és alapozták

² kételtű

páratlan tekintélyét. Tudott parancsolni, mert példát adott s példát adni, mert egész lényét szolgálatra adta. Áldott emléke!

Egyházkerületünk elveszítette dr. *Tury Zoltán* közigazgatási bírót, világi aljegyzőt. A szóval, pontos munka embere volt, aki arra bízta magát, hogy műve dicsérje őt és ne ő a művét. Derült, kedves egyénisége, sok-sok idealizmusa, hűsége és szerénysége a vele való érintkezést feledhetetlenné tette. Azok közé tartozott, akiknek igazi értékét hiánya mutatja meg. Emlékezetét kegyelettel áldjuk. Tanácsbírói karunkból két kedves arc hiányzik örökre, az egyik *Keresztesi Samu*, Budapest-zuglói lelkész, aki hirtelen öregségének hattyúénekét tavaly decemberben sírta el és májusban örökre elnémult. Hisszük, hogy odafenn zeng már az ajakán a szemtől-szembe látás új éneke. A másik *Szabó Károly* nagyharsányi lelkész, akinek elméjét Isten kikutathatatlan végzése fátyollal takarta el és elköltözése váratlan zuhanás volt sötét mélységek felé. Hisszük, hogy ott is fel fogta az örök szeretet. Utánuk menetel, halvány arcú seregben, elköltözött lelkésztársaink egész sora. Közöttük aggastyánok és gazdag termést ígérő ifjú hősök. *Somogyi Kálmán* ádándi, *Vitányi Bertalan* cuni, *Mády István* zaláti, *Szöllősy Antal* drávacsepelyi, *Arany Antal* medinai nyugalmazott lelkészek. Elöttük, utánuk *Fiers Elek*nek csupa ígérő arca, *Koroknay István* cecei lelkész, az izzó szenvedések embere, végül *Molnár Sándor* paksi lelkész fáradt alakja. Emlékezetüket kegyelettel áldjuk, s a boldog feltámadás reménysége alatt búcsúzunk tőlük.

Szolgálataim

Beszámolok az elmúlt évben végzett szolgálataimról. 1929. december 1-én Szeghalomban prédikáltam és előadást tartottam. December 2., 4. és 6. napjain Budapesten előadás sorozatot tartottam amerikai utamról. December 8-án *Keresztesi Sámuel* zuglói lelkész jubileumán vettem részt. December 14-én átvettem tiszteletbeli teológiai doktori oklevelemet Debrecenben. 1930. január 5-én a budai paróchiális gondnok beiktatásán szolgáltam, január 12-én Kecskeméten előadást tartottam, január 14-én a Református Lelkésznek estélyén, 15-én a Theológiai konferencián tartottam előadást, február 14-én Sátorajai helyen, 15-én Sárospatakon voltam elfoglalva, február 17-én a Zeneakadémián előadást tartottam a Gömb-utcai templom javára, március 23-án Nagykőrösön, március 30-án Komáromban (megszállott területen), április 5-én Hajdúböszörményben és 6-án Szoboszlón, 13-án Budafokon volt szolgálatom. Április 15-én a Tisztviselő-telepi templom alapkövét tettük le. Április 22-én a Tiszalakován a serleg beszédet tartottam, május 4-én Szabó Aladár józsefvárosi lelkészt köszöntöttük. Május 16. és 30. között Edinburghban voltam, ahol részt vettem a skót egyház General Assemblyjén, s ez alkalomból négyféle szolgálatot végeztem. Onnan egyenesen Baranyába mentem, ahol május 31.-től június 15.-éig egyházlátogató körutam első részét végeztem el. Június 22-én Ercsin templomot szenteltem, június 28-án Miskolcon, 29-én Jászkiséren szolgáltam. Július 2-án Balatonszárszón ifjúsági konferencián tartottam előadást, július 6-án pedig Sopronban igehirdetéssel és előadással voltam elfoglalva. Szeptember 9-én Dombóváron a somogyi egyházmegye jubileumán délelőtti igehirdetéssel és egy vallásos estélyen előadással vettem részt. Szeptember 20–29-ig baranyai egyházlátogatói utamat végeztem el és 30-án felszenteltem Pécssett az új polgári leányiskola épületét. Október 16-án Kecskeméten a Horthy Miklós tanítóképzőintézet épületét, utána pedig a Bodor Zsuzsánna-Szeretetház új épületét szenteltem fel. November 2-án a Kálvin-téri templom százéves ünnepén szolgáltam, november 8-án a ceglédi gyülekezet estélyén tartottam előadást és november 16-án a kelenföldi új templom felszentelését végeztem el. Talán ebbe a jelentésbe kell befoglalnom azt, hogy kerületi közgyűlésünk elvégzése után másnap, november 25-én fogjuk Isten jóvoltából felszentelni a Baár–Madas intézet budapesti új épületét. Ezekbe a szolgálatokba nem vettem fel a Kálvin-téri szószéken végzett igehirdetői munkát, melyet lelkési

tisztemből teljesítettem. Itt említem meg, hogy a tavalyi december elsejétől máig a püspöki és az elnöki iktatóra 6734 ügydarab érkezett és intéztetett el.

Fontosabb események

Az itt felsorolt diarium³ nagyon szürke beszámoló volna, ha közülök ki nem emelnék néhány nagyfontosságú eseményt. Ezt a sort megkezdem két iskolaszentelés megemlékezésével. A múlt évi jelentésemben csupán egy mondatban emlékezhettem meg a dunavecsei polgári iskola új épületéről. A felszentelését nem végezhettem magam, amerikai utam következményeképpen, hanem *Kováts J. István* lelkészi főjegyző úr. De ki kell emelnem ennek az alkotásnak nagy jelentőségét. Roppant nehézségek között, bámulatos ügyességgel és leleményességgel alapították és fejlesztették a dunavecsei polgári iskolát. Az is öröndetes, hogy az iskola fejlődésével a gyülekezet felelősségérzete és áldozatkészsége is tetemesen fokozódik. Az iskolai hatóságokon kívül ennek a munkának legfőbb szervezője *Lukácsy Imre* lelkész úr volt, aki a főgondnok úr őexcellenciájának kedvező auspiciuma⁴ mellett dolgozik. Méltó örömdben, amellyel az intézetre tekintenek, az egész egyházkerület egy szívvel osztozik. A nyáron Pécsre költözött a siklósi polgári leányiskola. A templom mellett egy tágas telken emelkedik izléses villaszerű épülete. Fehér falaival és homlokzatának finom vonalaival úgy néz bele a világba, mintha az Adria tenger partján állana. Már az intézet első osztálya az átköltözés következtében párhuzamossá vált. Berendezés, felszerelés, egyszerű, puritán, de takaros és egészséges. Ennek az intézetnek anyagi gondjai jórészt *Mándy Samu* gondnok úr vállán nyugodtak és őt illeti elismerés az államsegély kieszközléséért is. Az átköltözés, valamint az átalakítás, illetve az építkezés nehéz munkáját *Nyáry Pál* esperes úr vezette, nyári szünidejét szánva erre a szolgálatra. Új helyén nagy lehetőségek előtt áll az iskola és áldott hatását egyre jobban fogja éreztetni baranyai református gyülekezetek leányaival. E két iskola után két templomszentelést említek meg: az ercsiit és a kelenföldit. Ercsi tipikus példája a Dunamelléki diaspora⁵ gyülekezetnek. Idegen felekezetű birtokosok latifundiumán, gazdasági cselédekből, falusi lateinerekből⁶ alakulgat a református diasporának egyre erősödő hálózata. Az ercsi lelkipásztor *Megyaszai Mihály* ádáz buzgóságú székely ember, semmiféle akadálytól nem riad vissza, semmi alkalmat el nem mulaszt, minden alkalmat megteremt, forgószélt kavart a pusztákon, a tanyákon, csendes barokkastélyok előtt a maga átható izgatásával, s végül ott áll az ercsi templom. Kicsiny hajlék, nem mérhető sem a strassburgi dómhoz, sem az efézusi Diana templomához, de azért Istennek a csodája mégis, hogy létesült és Istené legyen a dicsőség is érte.

A másik templom a Kelenföldön épült fel. Szép, modern templom, mintha Pennsylvániában vagy Skóciában láttuk volna a mintáját. Árkád köti össze jobb és bal felől két nagy bérpalotával, amely vele együtt épült s az egész alkotásnak gazdasági háttérét adja. Munkásokból és tisztviselőkből álló gyülekezet, nem egészen hat év alatt saját erőfeszítése, lelkesedése és a református egyház erkölcsi tőkájének a garanciája mellett, ezt az eredményt tudta felmutatni. Elismerés illesse *Sebestyén Andor* missziói lelkészt és *Dicsőfy Kálmán* gondnokot.

Még meglepőbb az, amit Kecskeméten éltünk át egy szép őszi napon. A tanítónőképezde új épületét szenteltük fel, amely egy egész kis telepnek lett a középpontjává. Ezelőtt még tizenkét esztendővel

³ napló

⁴ felügyelet

⁵ itt: szórvány

⁶ szabad foglalkozású értelmiségi, latinos műveltségű ember

egy tatarozatlan bérház fele részébe volt beleszorítva az útnak induló intézet. Azóta még a város képe is átalakult azon a vidéken. Eltűntek a régi házak, drágán megszerzett telkeken új épületek emelkedtek. Kecskemét város nobilis támogatásával és az állam annuitássegélyével, a református őserő és alkotó szellem ismét nagyszerű dolgot művelt. Nem sokkal odébb, pavillonokban van elhelyezve az új Bodor Zsuzsánna Szeretetház, melyet a Keresztyén Leányegyesületek Nemzeti Szövetsége, élén herceg Sulkowski Viktornéval és a kecskeméti egyházközség együtt létesített. E két épülettel Kecskemét építési programja évtizedekre be van fejezve. Ebben az utolsó fél emberöltőben annyit haladt, amennyit a magyar református egyháznak kevés gyülekezete csupán kivételes időszakokban haladhatott. A felszentelés a Kormányzó Úr Ő Főméltóságának jelenlétében folyt le. Megtisztelt látogatásával a Kultuszminister úr, Kecskemét az ország érdeklődésének középpontjába került. Főméltóságok, méltóságok sereglettek össze és hallgatták országvezetőknek, miniszternek megnyilatkozásait. A Kultuszminister úr mondotta a Bodor Zsuzsánna Szeretetháznál a felszentelő beszédet, és a délutáni összejövetelen ő tartotta az ünnepi előadást. Beszélt Kecskemétnek, a Duna-Tisza magyarság centrumának történelmi hivatásáról és beszélt a kálvinizmus jelentőségéről e hivatás betöltésénél. Minden név megemlített a kecskeméti szép napon, minden köszönet elmondott. Csupán három névről nem volt említés, mert ez a három név volt a házigazda s egyszersmind minden dolgoknak szerzője. Dr. *Hetessy Kálmán* lelkészelnök, *Szeless László* főgondnok és *Muraközy Gyula* lelkész neve, bár nem ejtették ki s márvány-táblákon is hiába keresné az ember, a kecskeméti egyházközség történetébe és páratlan alkotásaiba kitörölhetetlenül fel van jegyezve.

November 2-án ültük meg százéves emlékűnnepét annak, hogy a Kálvin-téri templom megnyitotta kapuját az Úr elé siető sereg előtt. Ez az ünnep túlemelkedett a gyülekezeti ünnep határán és az egész dunai kálvinizmusnak ünnepévé lőn. A dunai kálvinizmusnak semmi sem ábrázolja úgy a szellemét, mint a Kálvin-téri templom és a vele összefüggő események. Tulajdonképpen diaspora- és zarándok-kálvinizmus ez a dunai. Még ahol nagy gyülekezetek vannak is, a Duna-Tisza közén, a tanyavilág révén diasporává és mozgó elemmé változik. Tösgyökeres gyülekezetei közül igen sok alig 150 éves telepítés. Legnagyobb gyülekezetei pedig immigrációból⁷ elállott új alakulatok. Ez a mozgó kálvinizmus a maga kisebbségével kovászszerű anyaggá vált a dunai magyar művelődésben és hordozza a kisebbség nagy kiváltságát és nagy terhét: nem kormányoz, de inspirál; nem a számával győz, hanem a súlyával. Ennek a kálvinizmusnak lett a metropolisává a budapesti gyülekezet. Támadt egy olyan városban, ahol református embernek nem volt letelepedési és iparüzési joga, megépült egy olyan területen, amelyet a város falain kívül, mint egy felhagyott török temetőt a város felsőbb nyomásra ajándékozott nekik, nem is tudjuk, jókedvből-e, vagy tréfából. És ezen a helyen gyökeret vert a magyar szellemi életnek legsajátosabb növénye: a kálvinizmus csipkebokra, amely virágtalanul, tövisesen ott állott az élet országútja mellett, annyi jövő-menő nyájnak és pásztornak volt az útjában, de azok, akik nagy nemzeti küldetéssel birtak, e csipkebokor lángjából vették a tüzet, az Igét és a parancsot. Ez az alkalom elevenítette fel emlékezetünkben a XIX. század legnagyobb papjának, Török Pálnak az emlékezetét, akinek óriási missziója a dunai kálvinizmus középpontjának megszervezése volt. Ezelőtt 130 évvel Budapest a Dunamelléki Egyházkerület missziói lelkészsége volt, ma az egyházkerületnek majdnem egynegyed részét magába foglaló legnagyobb gyülekezet. Ezelőtt egy századdal a Kálvin-téri templomot az egész magyar kálvinizmus építette, sőt a magyar nemzet, mert a váci püspök ajándéktégláit, zsidó boltosok adományait és budai rácok köz munkáit fogta össze magába, hogy megépüljön a legszínthetikusabb magyar korszak jelképes alkotása. Épen ezért Budapest úgy fogja

⁷ bevándorlás

fel misszióját, hogy az nemcsak egy gyülekezetre és egy kerületre vonatkozik, hanem az egész magyar kálvinizmusé, még a politikai határokon felül is.

Ez vezetett minket, mikor a Kálvin-téri egész telektömb megszerzésével alapot kívántunk vetni a másik század hasonló méretű fejlődéséhez. Az első terv, amely szerint a Kálvin-téren helyezkedjék el az egyházközség, egyházmegye, kerület, esetleg konvent és zsinat, s azonkívül fiú- és leánygimnáziumunk, kibővült, – noha a tervnek ilyen keretekben való kivitelére az anyagi szükségletet az állami annuitás tetemes részben fedezte, – már a kezdet kezdetén, azzal, hogy előbb a Baár-Madas intézet elhelyezését oldottuk meg másképen, most pedig a gimnáziumot kapcsoltuk ki eszmeileg a tervből, s így a Kálvin-téri központ tisztán egyházi és egyháztársadalmi intézmények, továbbá jövedelmező helyiségek megépítésére tartatik fenn. Igaz, hogy a legrosszabb időben, de a nagy történelmi hatására újra szóba került a Kálvin-téri központ megépítésének kérdése s örülök, hogy ezzel a pár szóval is reáterelhetem szélesebb körök figyelmét.

A 200.000 pengő annuitás folyósításakor megnyertük a kormány engedélyét arra, hogy nagyobb-szabású tervünk fokozatos végrehajtása során először a legsürgősebb szükségletet elégítsük ki, a Baár-Madas leánynevelő-intézet felépítését s ennek a céljaira felhasználjuk az állami annuitást. 1928. október 31-én tettük le az alapkövet a Baár-Madas épületéhez egy 4400 négyszögöles telken, amelyet cserébe kaptunk a kisajátítás útján felmaradt, úgynevezett Baár-telekrész átengedése ellenében. Azóta szakadatlanul folyik a munka és a jövő kedden lesz a Kormányzó Úr Ő Főméltóságának legmagasabb jelenlétében az intézet új épületének felszentelése. Azt akarjuk, hogy mintaszerű leányiskolát adjunk a magyar református nőnevelésnek. Művészi ízléssel, fényűzés nélkül, nagy befogadó képességgel, ott áll a Baár-Madas intézet, mint egy ihletett léleknek, *Megyasay István* építész tanárnak az alkotása. Az épülettel együtt járó jogi és anyagi kérdések megfelelő helyen és bizottsági előkészítéssel érkeznek a kerület asztalára. Itt én csak annak az örömmnek adok hangot, amely minden református embert méltán eltölthet egy olyan intézmény láttára, amelyet még az ellenszenv és féltékenység is legkülönböbnek nevez. És itt, a kerület színe előtt kell köszönetet mondanom *Némethy Károly* egyházközségi főgondnok úrnak, az építő bizottság elnökének, azért a példátlan szorgalommal, odaadással és hozzáértéssel végzett munkáért, amelyet a telek megszerzése és az építkezés vezetése körül kifejtett. Szolgálat a Baár-Madas intézet történetében arany betűkkel van felírva.

Baranyai egyházlátogatás

Ezelőtt két esztendővel számoltam be canonica visitatio⁸ utam befejezéséről. Már akkor mondtam, hogy Baranyát nem tartom elintézettnak, bár utamat ott kezdtem el. Kezdetben csak tíz gyülekezetet tudtam meglátogatni, s erről 1922-ben számoltam be a Főtiszteletű Egyházkerületnek. Nem engedhettem a többi baranyai gyülekezetet elhullott kalászként elmaradozni és ezek a gyülekezetek sem engedtek engem. Így azután folyó év május hó 31-én, Edinburghból való hazajövetelem után másnap már útrakeltem és az első turnust június hó 15-én elvégeztem. A második turnust szeptember 20-án kezdtem meg és szeptember 29-én végeztem. Kilenc évi munka után a gyöngyfai gyülekezetben a kis templom előtt, ugyanazon a helyen mondtam el az utolsó üdvözlő beszédre adott búcsúköszöntést, ahol 1921 október 15. napján egyházkerületein meglátogatását megkezdtem és az első köszöntésre adott választ elmondtam. Mind a két körutat az egész baranyai református társadalom és a vármegyei közélet élénk érdeklődése kísérte. Mind a két úton a közigazgatás, elkezdve a vármegye első tisztviselőjétől, *Fischer Béla* alispán úrtól, a legkisebb tiszthordozóig, figyelemmel és rokonszenvvel kísért. Külö-

⁸ egyházlátogatás

nösképen ki kell emelnem *Bognár Gyula* baranyaszentlőrinci, *Lieber Ferenc* siklósi s utánuk *Németh Károly* mohácsi és *Perczel Győző* szigetvári főszolgabíró urakat, akik közül különösen a két előbbi felváltva utunk egész ideje alatt társaságunkban volt és a figyelemnek, előzékenységnek, hathatós támogatásának ezer kedves jelét mutatta meg. Mind a két úton az egyházmegye elnöksége: *Nyáry Pál* esperes úr és *Mándy Samu* gondnok úr végtől-végig részt vett a munkában, szakadatlanul kísért, segített és a helyzet megvilágosításához a viszonyok és a személyek alapos ismeretével hálát érdemlő módon hozzájárult. 24 nap alatt körülbelül 67 gyülekezetet látogattunk meg. Az első körúton naponként kettőt, a másodikon legalább hármat. Ez csak Baranyában lehetett, ahol a gyülekezetek olyan közel vannak egymáshoz, csak szép időben, Istennek kedvezése mellett, végül csak abban a szerencsés helyzetben, hogy *Mándy Sándor* és *Mándy György* tanácsbíró urak autóikat a bizottság rendelkezésére bocsátották. Mindezt a Mándy-család azzal tetézte, hogy az egész idő nagyobb része alatt, Siklóson és Harkányban történt néhány napos megszállások leszámításával, az egyházmegyei gondnok úr szentlőrinci kastélyában lakott az egész egyházlátogató bizottság. Mindezekért *Mándy Sámuel* gondnok úrnak, dr. *Mándy Sándor* és dr. *Mándy György* tanácsbíró uraknak egyházkerületem nevében hálás köszönetem nyilvánítom. A többi egyházmegyét úgy látogattam meg, hogy egy-két kivételt leszámítva minden gyülekezetben magam prédikáltam. Baranyában ez nem volt lehetséges, a napi munka nagysága miatt. Több teher esett tehát a kíséretemben levő lelkészjellegű urakra, úgy mint *Kováts J. István* főjegyzőre, *Hetessy Kálmán*, *Göde Lajos*, *Muraközy Gyula* aljegyző urakra, *Nyáry Pál* esperes úrra, akik megosztozva a munkán, az igehirdetői tisztet szívből jövő bizonyágtételekkel töltötték be. Így is több mint 12 gyülekezet esett reám is, s az elmondott beszédek száma, keresztelést és úrvacsoraosztást beszámítva, nem maradt alatta a többi egyházmegyében elhangzott beszédek számának. Az út sok gyönyörűséget okozott, mert szakadatlanul az az érzésünk volt, mintha egy nagy kertben járnánk. Egyetlen egy nagy telek az egész Baranya, falvai kis házcsoportok, erdői ligetek, mezői felszántott kertek, ahová meghúzódott az értelmes, zsoldáros, jószívű magyar nép. A gyülekezetek annyira hasonlítanak egymáshoz, mint egyik tojás a másikhoz. A pásztori munka és életsors szintén annyira egyformák, mint az egy kaptárban élő méheké. Nincsenek társadalmi rétegződések, történelmi egyenlenségek, olyan az egész Baranya, mint 70 egyforma kötet könyv egymás mellé téve, amelyben mindig azonos történetet más-más író mond el. Amíg messziről nézzük, bele lehet káprázni az egyhangúságba, amikor átlépünk a gyülekezetek kapuján, látjuk, hogy mindenik más világ és a semper idem⁹ mindig új, mint maga az élet.

Azt el tudom mondani, hogy általában véve komoly és hű munka folyik Baranyában. Nincs különbség a dolog lényegének meglátásában, a feladat és a felelősség elgondolásában. Vannak nagy módszertani különbségek, a szerint, hogy valaki a régi és hagyományos módszerrel próbál-e eredményt elérni, vagy pedig az egyházi ébredés új módszereit tartja célravezetőnek. Ez azonban nem ellentét, csak különbség, mert alig egy-két helyen láttam a jelenségét annak, hogy egyik módszer a maga erejét a másik módszer teljes ignorálásával vagy megvetésével próbálja erősíteni. De itt nem is a módszer állt a módszerrel szemben, hanem emberi inertia¹⁰ a lélekkel. Kétségtelen dolog azonban, hogy Baranyának nagy kérdései elsősorban lelki kérdések és az egyetlen út a lelki ébredés. Ha Baranyában visszaállítható lelkészek és hívek közt az a református kegyesség, amely a XVII. században uralkodott, az ú. n. baranyai kérdés meg van oldva.

Ez a kérdés az *elcserjésedés* nagy problémája. A törpe gyülekezet, a törpe iskola, a törpe birtok és a

⁹ mindig ugyanaz

¹⁰ tehetetlenség

törpe lélek problémája. Ma arasznyi páfrányokat látunk erdő szélén, ezek elaprósodásai olyan fáknak, amelyek tízszerre nagyobbak voltak, mint a mostani 5–6000 éves eucalyptusok, olyan nagyok voltak, hogy törzsükből támadtak a világ nagy kőszén-telepei. Ilyen elaprósodás fenyegeti a baranyai gyülekezeteket is. A lélekszám egyre fogy, lelkészi állás egyre kisebb kenyeret és kevesebb munkát nyújt. Az iskola összezsugorodik, nyolc-tíz gyermek jár bele csupán, a templom mind tágasabb lesz. A falu elcsendesedik: nem építenek házat, mert négy-öt esik egy családra; nem vesznek földet, mert azt sem bírják művelni, ami van; nem kerül ki a faluból senki, hogy iparral, vagy ésszel másutt teremtsen magának existenciát, nincs akit haza várjon a falu, mindenki otthon van, mégis hiányzik valaki. Mind kevesebb lesz a szorgalomnak és az alkotó akaratnak a nyoma és templomok, iskolák nehezen konzervált tárgyakképpen bújnak meg felnövő öreg fák árnyékában s körülöttük egy olyan világ nő, amelyben új a nyelv, új a felekezet és új a lélek. Nem feladatom most részletesen foglalkozni a kérdéssel; csak reá mutatok magára a problémára, amelyet baranyai utam után sem látok kisebbnek, vagy másnak, mint az előtt. De hangsúlyozom azt, hogy Baranyában *az elnéptelenedésnek a folyamata mindenütt csökken, sokhelyt határozottan megállott* és nem egy gyülekezetben már szaporodásról lehet beszélni. Most van az a történelmi pillanat, amikor a férfiak már kezdik belátni, hogy az egyke nem gazdasági előny, hanem a gazdasági pusztulásnak az útja. Ma már sok olyan falu van, ahol kevés az egy gyermek; vagy egyáltalában nincs gyermek, vagy pedig két-három gyermek van. Ha most ezt a lelki ostromot, amelyben nem a dorgálás a fő, hanem a hő szeretet, folytatni lehetne, ha a gyermek értéke példában és az élet és a művészet ábrázolataiban minél vonzóbban kifejezésre jutna, ha volna, aki fiatal asszonyokkal és menyasszonyokkal négy szemközt beszélhetne, rendszeres imádság és bizonyágtételek között: ez a biztató fordulat tovább fejlődne. Ennek a módját meg fogjuk találni. Amely pillanatban helyreállott a nép-szaporaság, Baranyában minden meg van mentve és még mindenek visszaszerzésére van remény. Erre a fordulatra való tekintettel tartani kell a jelenlegi helyzetet addig, ameddig lehet, hogy minél több erőt tudjunk ennek a megújulásnak a fokozására és végrehajtására fordítani. Tehát ha csak lehet, tartani kell az iskolákat, tartani kell a lelkészi állásokat. De az is bizonyos, hogy ezt nem lehet sokáig tartani, már most készíteni kell a megoldás más útját is. Legkedvesebb és legegyszerűbb megoldás az, ahol a lelkész felesége a tanítónő, a parochiának egyik szobája a tanterem és a jó papné házi dolgainak végzése közben nagyszerűen elvégzi az iskolai munkát, hiszen néhol alig van több gyerek az ilyen iskolában, mint amennyi egy népesebb papi családban szokott lenni. Minden kritika ellenére jó módszer az is, amely a lelkész tanítói állások előkészítését célozza. Egyszerre munkával telik meg a baranyai lelkész keze és lelke, mihelyt az iskolai tanítást is átveszi. De ennek a conceptionnak keresztülvitele és életbelépése nagyon körülményes és nagyon távoli. Addig a gyülekezetek csoportosítása, a körlelkésziségek felállítása volna a helyes út. Itt azonban nagyon kell vigyázni. Arra a tapasztalásra jutottam, hogy az ilyen társulásnál a csatolt gyülekezet elszokik a templomtól és elszokik a teherviseléstől. Az a gyülekezet, ahol a lelképásztor lakik, egymaga él tulajdonképpen gyülekezeti életet; a hozzá csatolt társégyházközösségek már csak aféle tiszteletbeli eklézsiák, ahol a templomba járás is, meg a teherviselés is egyre maradozó szokás. Ennek az az oka, hogy kellő gondot nem fordítanak rájuk, mert másutt a pap nélküli társégyház virulóbb, mint ahol a pap lakik. Mindenesetre a baranyai kérdés még a kezdet kezdetén áll és nagyon sok gondot, munkát és imádságot fog igénybe venni, amíg megoldódik. Nagy áldása az egyházmegyének, hogy a nagyhitű és hő lelkű, evangéliomi szellemű és missziói erejű esperese mellett, a bölcs, gondos, nyugodt és rendkívül gyakorlott egyházmegyei gondnok áll és kettejük odaadó szolgálata egy olyan egyensúlyi helyzetet teremt, amely a legnagyobb bizalommal tölthet el mindnyájunkat.

Anyagi ügyek

Aki anyagi ügyekről beszél, rendesen a követel és tartozik kategóriájában gondolkozik. Manapság a bevételi lap bizony csekély, a kiadási lap annál nagyobb. Egyetlen egy nagyobb adományról számolhatok be. *Pálóczy Horváth István* tanácsbíró az örkényi püspöklátogatás emlékére az általa épített templom és papi lakás telkeit, melyek mindeddig az ő nevében állottak, ajándékozási szerződés formájában, örökre a Dunamelléki Egyházkerületnek adta azzal, hogy a kerület azt az örkényi református gyülekezet fenntartására és segítésére fordítsa. Ezzel befejezte azt a nagy ajándék- és áldozat-sorozatot, amelyet az örkényi gyülekezet megalakításával, gyönyörű templomának felépítésével, papi állásának megszervezésével, a papi lakás és melléképületek és papi kert ajándékozásával végbevitt. Megilletődve mondunk neki mindezért köszönetet. Az Országos Földbirtokrendező Bíróság révén jutott tekintélyesebb ingatlanokhoz a kecskeméti egyházmegye és a budapesti egyházközségnek több egyházzrésze és a Baár-Madas leánynevelő intézet. A gyülekezet áldozatkészsége e rettentő nehéz időkben is frissen csörgedezett, mert perselypénz és adomány címen több mint egynegyedmillió pengő folyt be az elmúlt évben. Építkezés címen pedig a Dunamelléki Egyházkerület 3,841.316'73 pengőt fizetett ki. Egyébként pedig reánk következtek azok a napok, amelyekről a példabeszédek írója azt mondja: nem szeretem ezeket. A magyar gazda hirtelen lezuhant a jólétnek és új lehetőségeknek azokról a fokáról, ahova a háború vihara dobta fel. Visszajára mennek a dolgok. Míg ezelőtt tíz évvel megmentette a vagyonát az, akinek adóssága volt és elvesztette az, aki thesaurált¹¹, a legutóbbi gazdasági fordulat következtében tönkremegy mindenki, akinek adóssága van és csak az bírja ki a válságot, aki thesaurált. A pénz inflációjával szemben ott áll az áru inflációja. És e rettentő ingalengésben kihull a munka a dolgozó ember kezéből. Nincs fogyasztás, mert nincs munka, és nincs munka, mert nincs fogyasztás. Ez a sátáni circulus vitiosus¹² szorítja most a torkunkat. Még szerencséje a magyar kálvinizmusnak, hogy legnagyobb kontingense gazdaemberekből áll. Nem tudom felejteti a Kormányzó Úrnak egyik bölcs mondását: A gazdasági válságot az agrár államok mégis könnyebben kiállják, mert könnyebb mezítláb járni, mint éhezni. A gazdaembernek ennivalója és munkája is van. Az ipari munkásság munkanélkülisége a tulajdonképeni tömegprobléma. Innen is felemelem szavamat és kérem az egyházkerület minden tényezőjét, hogy minden lelki és anyagi erejét összeszedve, a keresztyén szeretet segítő munkájában meg ne szűnjék. De ezzel még nem mérítettem ki az anyagi válság minket érdeklő vonatkozásait. Lelkészek és tanítók életében megdöbbenő és váratlan fordulat történt. A gabonaár zuhanásával 40-50%-kal szállott alá a református papnak és tanítónak a jövedelme. Mit jelent ez egy olyan családra, ahol több gyermeket kell taníttatni, vagy pedig a jobb időkből áthozott terheket kell tovább hordozni, nem szükséges tovább fejtegetnem. Felemelem kérő szavamat az ő érdekükben, iam proximus ardet Ucalegon¹³.

A másik súlyos következmény egyházkerületünk anyagi válsága. A Dunamelléki Egyházkerület vagyona földbirtokban van. E vagyon rendkívüli gondossággal takarékosággal és hűséggel kezeltek. Isten országát munkáló drága intézmények vannak e vagyon jövedelmére fundálva. Egy csomó existencia árvának, tanulónak, tanárnak, lelkésznek a léte, s vele együtt az egyház jövődjéje. Mindezeket a terheket az egyházkerület megállapított járadékokban, fix fizetésekben vállalta és hordozza. Ezzel szemben pedig e vagyon jövedelme két év alatt felére redukálódott, a Madas-alapnál meg egyharmadánál is kevesebbre. Így áll a Dunamelléki Egyházkerület az előtt a rettentő helyzet előtt, hogy

¹¹ készpénzt gyűjt

¹² ördögi kör

¹³ már a szomszéd háza ég (Vergilius)

búzaértékben kapja a pénzt és pengőértékben fizeti ki. Természetes, hogy ez alapján megrázta az egyházkerületet. Szinte kegyetlen eréllyel hajtotta végre a takarékosági bizottság és a számszék a maga redukcióját, még mindig van hiány, s még mindig szükség van a gyülekezetek áldozatkészségére. Nem kérném ezt az áldozatkészséget ismételten, ha nem volnék elszánva arra, hogy a legradikálisabb eszközökkel segítsünk magunkon úgy, ahogy a viharban hánykódó és halálosan veszélyeztetett hajó szokott magán segíteni. De mivel remélem, hogy mielőtt erre szükség volna, már enyhül a helyzet! Kérem még egy évre a gyülekezetek megértő támogatását.

Egyházjogi és egyházpolitikai kérdések

A magyar református egyházat mindenütt a törvénykezés foglalja el. Nemcsak a csonkaország református egyházának zsinata végez igen szorgos munkát, hanem zsinati törvényhozás folyik az utódállamok magyar református egyházaiban is. Minket közelebről a nyáron megnyílt jugoszláviai református zsinat érdekelt, ahova elküldöttük áldáskívánságainkat és üdvözlőnként. Mindeme törvényhozást az jellemzi, hogy a régi kálvini hagyományokhoz kíván visszatérni. Törekszik az egyház puritánságára, tisztaságára és lelkeségére. S a négyfelé tört régi magyar református egyház minden darabja a szervezeti egység helyreállíthatatlanságát látva, egyelőre a saját maga egységét minél teljesebben kiépíteni és közös elvek alapján a lelki egység feltételeit megvetni igyekszik.

Az egyház adminisztratív élete ebben az évben újjól bizonyította az egyházi fegyelem rendkívüli fontosságát. Egyik egyházmegyénkben két gyülekezet van, ahol a lelkész érdeke és a gyülekezet érdeke tökéletesen ellentétes, mert a gyülekezet érdeke halasztást nem tűrő hangon követeli a lelkész nyugdíjazását, a lelkész pedig még mindig a helyén van, pedig évek óta nem áll helyt. Az egyházmegyei elnökséget támogatni kívánom annak a hangsúlyozásával, hogy a pásztor érdekeiért soha semmi körülmények között sem szabad feláldozni a nyáját és a szolgáló kényelméért nem szabad megölni az ügyet. Egy másik egyházmegyében két súlyos fegyelmi eset és a hozzá fűződő botrányoknak sorozata foglalkoztatja és izgatja a közvéleményt. Ez megint azt a tanúságot szolgáltatja nekünk, hogy vannak kérdések, amidőn nem lehet eléggé szigorú lenni. Az, hogy mi élünk, ellenségeink előtt is becületünk van, s minden elhagyatottságunk és szegénységünk mellett is ebben az országban kibeszélhetetlen nagy erkölcsi tőkét érünk, azon alapszik, hogy a református lelképásztor tudománya, életének tisztasága és szolgálatának hűsége aranyvaluta volt. Ezt a három dolgot foglalom össze a palást tisztaságának szimbolikus gondolatában. Nincs nagyobb érdeke a lelképásztornak, mint az, hogy ez a palást megvédessék.

De ebből az is következik, hogy a magyar református lelkésznek minden idejét, minden gondolatát és egyénisége egészátütő erejét spirituális szolgálatra kell feltennie. Még sohasem lett baj abból, hogy egy lelképásztor csak pásztor volt, mindig abból támadt baj, ha egyéb akart lenni. A mi vitézkedésünk fegyverei nem testiek, hanem lelkiek. Ez megint a palást tisztaságának a kérdése, mely azt követeli, ne vigyem oda ahol baj érheti, mert akkor már késő vele takaróznom.

Lelki ügyek

Az egyházmegyei jelentések arról szólnak, hogy a templomba járás normális, az úrvacsorával élők száma emelkedik. Megemlékeznek arról, hogy milyen áldásos a presbiteri konferencia, milyen nagy-jelentőségű volt a székesfehérvári tanító-konferencia. Kiemelem a vértessaljai esperes konfesszióját, aki amellet tesz hitet, hogy a konfirmációi előkészítést legalább két évig kell végezni, s ő, a rendkívül elfoglalt esperes, egy népes gyülekezetnek a pásztor, országos egyházi vonatkozásokban is elfoglalt ember, lelki kényszert érzett, hogy az V., VI. osztályos tanulókat maga tanítsa vallásra és saját maga kezdje

közöttük a vasárnapi iskolát. Egyébként igazat adok neki abban is, hogy mostanában egy hidegségi hullám fut végig a lelkeken. Az egyleti munkának hősie korszaka lejárt, az első szerelem szép ideje letűnt, az egyház teste még eléggé nem melegedett át és épen most vagyunk egy olyan átmeneti időben, amely nagyon áldásos lesz, ha az egyházi életben hozza meg virágját és gyümölcsét. Itt használom fel az alkalmat arra, hogy a nagy egyházközsegeket felhívjam gyülekezeti diakonisszák alkalmazására. Elméletileg rég tudtuk, legutóbbi tapasztalások nagyszerűen bizonyították Kecskeméten is, Cegléden is, hogy szégyenyek, elhagyatottak gondozására, családok látogatására Istennek legáldottabb eszköze a gyülekezeti diakonissza. Ez a nemzedék épen abban a kiváltságos helyzetben van, hogy főképen a Filadelfia diakonissza intézetben rendkívül értékes munkaerőket találhat e fontos misszió elvégzésére. Egyre több gyülekezetben kell megjelenie az új idők harcosának, a református diakonisszának, hogy oda álljon a lelkész, a tanító és a presbiter mellé, negyedik nagy tényezőnek, Isten országa megépítésében.

Záró szavak

Jelentésemet zárom azzal, hogy ma egyénekül, nemzetül és egyházul igen nehéz idöket élünk. De mi láttunk már sokkal nehezebb idöket is. Épen azért nem sorolom fel jogos sérelmeinket, panaszainkat, hanem törvényes jogainkat, kiváltságainkat, az egyenlőség és a viszonyosság teljes érvényesülése iránti jogainkat fenntartva, szabadságunk és autonómiánk egész birtokállományához ragaszkodva, túrünk, várunk, dolgozunk és bízunk. Senkitől és semmitől nem félünk, magunkat Isten kezében érezzük s életünket mindenestől felajánljuk Neki, hogy bennünk és általunk írja rá a látható és a láthatatlan világ lapjaira a maga örök Akaratát.